

13. Sokurenko V. V. (Ed.). (2024). Rozsliduvannia kolaboratsiinoi diialnosti: kryminalno-pravovi, kryminalni protsesualni ta kryminalistychni aspekty [Investigation of collaboration activities: criminal law, criminal procedural and criminalistic aspects]: navchalnyi posibnyk. Kharkiv: Pravo. 256 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 20.11.2025

УДК 342.8:314.15(477)

DOI: 10.36550/2522-9230-2025-19-274-281

Бісюк Олена Сергіївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри публічного та європейського права,
директор Навчально-наукового інституту міжнародних відносин та права
ПЗВО «Київський міжнародний університет»
legally.sunrise@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-1570-2721

Савченко Галина Михайлівна,
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
спеціальності 081 Право ННІ міжнародних відносин та права
ПЗВО «Київський міжнародний університет»
sschit@ukr.net
ORCID ID: 0009-0001-2407-3015

ГАРАНТІЙ ВИБОРЧИХ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті досліджуються проблеми реалізації виборчих прав внутрішньо переміщених осіб в Україні в контексті конституційного принципу народовладдя. Актуальність дослідження зумовлена масштабами внутрішнього переміщення осіб внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Метою статті є комплексний аналіз проблем реалізації виборчих прав внутрішньо переміщених осіб, дослідження міжнародних стандартів та практики Європейського суду з прав людини, а також формулювання науково обґрунтованих пропозицій щодо законодавчого забезпечення цих прав у післявоєнний період. Проаналізовано конституційно-правові засади виборчих прав відповідно до Конституції України та положень Виборчого кодексу України. Досліджено специфіку правового статусу внутрішньо переміщених осіб згідно із Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Виявлено основні проблеми реалізації виборчих прав внутрішньо переміщених осіб: прив'язка голосування до місця реєстрації, яке часто знаходиться на тимчасово окупованій території; складна процедура зміни виборчої адреси; психологічне небажання змінювати реєстрацію через можливість втрати статусу внутрішньо переміщеної особи; фактична неможливість участі у місцевих виборах за місцем фактичного проживання; призупинення виборів в умовах воєнного стану відповідно до статті 157 Конституції України. Проаналізовано міжнародно-правові стандарти захисту виборчих прав внутрішньо переміщених осіб, закріплені в Керівних принципах ООН з питань внутрішнього переміщення, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, Європейській конвенції з прав людини. Детально розглянуто рішення Європейського суду з прав людини у справі «Селігененко та інші проти України». Обґрунтовано, що виключення значної частини населення з виборчого процесу підриває принцип народовладдя, закріплений у статті 5 Конституції України, оскільки легітимність представницької влади безпосередньо залежить від того, наскільки вона справді представляє весь народ України. Запропоновано конкретні заходи законодавчого характеру: внесення змін до Виборчого кодексу України щодо права внутрішньо переміщених осіб голосувати за місцем фактичного проживання без обов'язкової зміни реєстрації, створення спеціальних виборчих дільниць для внутрішньо переміщених осіб, запровадження механізмів електронного голосування, спрощення процедури включення до списків виборців на підставі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи. Результати дослідження мають практичне значення для вдосконалення виборчого законодавства України та підготовки до проведення виборів після завершення воєнного стану.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, вибори, виборче право, народовладдя, виборча адреса, Конституція України, національне законодавство, нормативно-правовий акт, воєнний стан.

Bisiuk O., Savchenko G. GUARANTEES OF ELECTORAL RIGHTS OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS: IMPLEMENTATION PROBLEMS UNDER MARTIAL LAW

The article examines the problems of exercising the electoral rights of internally displaced persons in Ukraine in the context of the constitutional principle of popular sovereignty. The relevance of the study is determined by the scale of internal displacement resulting from the armed aggression of the Russian Federation. The purpose of the article is a comprehensive analysis of the problems of exercising the electoral rights of internally displaced persons, research of international standards and practice of the European Court of Human Rights, as well as the formulation of scientifically grounded proposals for the legislative support of these rights in the post-war period. The constitutional and legal foundations of electoral rights are analyzed in detail. It is noted that the exclusion of a significant part of the population from the electoral process undermines the principle of popular sovereignty, enshrined in Article 5 of the Constitution of Ukraine, since the legitimacy of representative power depends directly on how well it represents the entire people of Ukraine. Specific legislative measures are proposed: amendments to the Electoral Code of Ukraine regarding the right of internally displaced persons to vote at their place of actual residence without the obligation to change their registration, creation of special electoral districts for internally displaced persons, introduction of mechanisms for electronic voting, simplification of the procedure for inclusion into the lists of voters on the basis of a certificate of registration for internal displacement, etc. The results of the research have practical significance for the improvement of the electoral legislation of Ukraine and the preparation for the holding of elections after the end of the war.

© О.С.Бісюк, Г.М.Савченко, 2025

in accordance with the Constitution of Ukraine and the provisions of the Electoral Code of Ukraine. The specifics of the legal status of internally displaced persons according to the Law of Ukraine "On Ensuring the Rights and Freedoms of Internally Displaced Persons" are examined. The main problems of exercising the electoral rights of internally displaced persons have been identified: linking voting to the place of registration, which is often located in temporarily occupied territory; complicated procedure for changing electoral address; psychological reluctance to change registration due to possible loss of internally displaced person status; actual impossibility of participating in local elections at the place of actual residence; suspension of elections under martial law in accordance with Article 157 of the Constitution of Ukraine. International legal standards for protecting the electoral rights of internally displaced persons, enshrined in the UN Guiding Principles on Internal Displacement, the International Covenant on Civil and Political Rights, and the European Convention on Human Rights, are analyzed. The decision of the European Court of Human Rights in the case "Selygenenko and Others v. Ukraine" is examined in detail. It is substantiated that the exclusion of a significant part of the population from the electoral process undermines the principle of popular sovereignty enshrined in Article 5 of the Constitution of Ukraine, since the legitimacy of representative power directly depends on how truly it represents the entire people of Ukraine. Specific legislative measures are proposed: amendments to the Electoral Code of Ukraine regarding the right of internally displaced persons to vote at their place of actual residence without mandatory change of registration, creation of special polling stations for internally displaced persons, introduction of electronic voting mechanisms, simplification of the procedure for inclusion in voter lists based on a certificate of registration as an internally displaced person. The results of the study have practical significance for improving the electoral legislation of Ukraine and preparing for elections after the end of martial law.

Key words: internally displaced persons, elections, electoral law, popular sovereignty, electoral address, Constitution of Ukraine, national legislation, normative legal act, martial law.

Постановка проблеми. Збройна агресія російської федерації проти України, що розпочалася у 2014 році анексією Автономної Республіки Крим та окупацією окремих районів Донецької та Луганської областей, а у 2022 році переросла у повномасштабне вторгнення, спричинила масштабне внутрішнє переміщення населення України. За даними Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, станом на кінець 2023 року в державі налічується понад 5,9 мільйона внутрішньо переміщених осіб [3, с. 12], що становить близько 15 відсотків усього населення країни. Це безпрецедентний виклик для функціонування демократичних інститутів, зокрема виборчої системи.

Проблема реалізації виборчих прав внутрішньо переміщених осіб набуває особливої актуальності в контексті конституційного принципу народовладдя, закріпленого у статті 5 Конституції України, відповідно до якої носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ [13]. Виключення значної частини населення з виборчого процесу підриває легітимність представницької влади та суперечить фундаментальним засадам демократії. Як справедливо зазначає Ю.Б. Ключковський, принцип загального виборчого права є одним із найважливіших принципів демократичних виборів, оскільки саме він визначає коло осіб, які мають право брати участь у формуванні органів публічної влади [11, с. 342].

Конституційні засади виборчих прав в Україні є фундаментальними. Стаття 38 Конституції України встановлює, що громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування [13]. У свою чергу, ст. 70 Конституції України конкретизує це право стосовно виборів народних депутатів України, Президента України та депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим і місцевих рад, встановлюючи, що право голосу на виборах мають громадяни України, які досягли на день виборів вісімнадцяти років [13].

Правовий статус внутрішньо переміщених осіб визначено Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Відповідно до ст. 1 зазначеного Закону, внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [18].

Водночас стаття 8 зазначеного Закону встановлює, що внутрішньо переміщена особа реалізує своє право голосу на виборах Президента України, народних депутатів України, місцевих виборах та референдумах у порядку, встановленому законом [18]. Проте ця норма має переважно декларативний характер і не містить конкретного механізму реалізації виборчих прав, що створює правову невизначеність та практичні перешкоди для реалізації конституційних прав громадян.

Виборчий кодекс України у ст. 2 визначає виборчу адресу як адресу, за якою виборець включається до списку виборців на конкретній виборчій дільниці [2]. Відповідно до статті 7 Закону України «Про Державний реєстр виборців», виборчою адресою виборця є адреса, за якою задекларовано або зареєстровано його місце проживання [17]. Для внутрішньо переміщених осіб, чиє місце реєстрації часто знаходиться на тимчасово окупованій території, це створює істотні перешкоди для реалізації виборчих прав.

Місцеві вибори 2015 року виявили актуальність проблеми: близько 1,4 мільйона внутрішньо переміщених осіб не змогли проголосувати [9, с. 24]. У відповідь на це Виборчий кодекс України 2019 року запровадив можливість зміни виборчої адреси без зміни зареєстрованого місця проживання, що стало важливим кроком уперед [1, с. 178]. Проте процедура зміни виборчої адреси залишається складною та потребує особистої присутності виборця в органі ведення Державного реєстру виборців, що створює

додаткові перешкоди.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання виборчих прав внутрішньо переміщених осіб в Україні досліджувалися у працях вітчизняних науковців. Н. В. Камінська у своєму дослідженні «Проблеми реалізації і захисту виборчих прав внутрішньо переміщених осіб» комплексно проаналізувала стан забезпечення виборчих прав внутрішньо переміщених осіб, виокремила основні проблеми їх реалізації і захисту, а також визначила шляхи їх вирішення в сучасних умовах [9, с. 22-34]. Дослідниця наголошує, що з 2014 року в Україні сформувалася законодавча база у цій сфері, особливу роль у процесі її забезпечення відіграють виборчі органи, насамперед Центральна виборча комісія, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, міжнародні організації, політичні партії і громадські організації [9, с. 25].

У дисертаційному дослідженні О.М. Діденко «Конституційно-правові гарантії права обирати та бути обраним до органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні» розглянула широкий спектр конституційно-правових гарантій виборчих прав, включаючи особливості їх реалізації окремими категоріями громадян [6]. Дослідження містить цінний аналіз механізмів забезпечення виборчих прав та перешкод на шляху їх реалізації.

П.М. Рабінович у статті «Права людини в умовах війни: проблеми теорії і практики» розглянув теоретичні аспекти забезпечення прав людини, включаючи політичні права, в умовах збройного конфлікту [20, с. 23-35]. Дослідник обґрунтовує необхідність збалансування безпекових потреб держави з вимогами дотримання фундаментальних прав людини.

У монографії Ю.Б. Ключковський «Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні» детально дослідив систему принципів виборчого права, їх зміст і роль для галузі виборчого права [11]. Принципи виборчого права розглядаються у контексті загальнотеоретичної проблеми принципів права, їх значення як вищих імперативних правових вимог. Особливу увагу приділено принципу загального виборчого права та його реалізації в умовах сучасних викликів [11, с. 342-456].

Н. Гусаревич у своєму дослідженні зарубіжного досвіду електронного голосування проаналізувала технологічні рішення щодо забезпечення електронного голосування у виборчому процесі різних країн світу [5, с. 26-35]. Дослідниця обґрунтовує, що електронне голосування може стати ефективним інструментом забезпечення виборчих прав вразливих груп населення, включаючи внутрішньо переміщених осіб [5, с. 32].

Водночас слід зазначити, що комплексного дослідження цієї проблематики в контексті принципу народовладдя та з урахуванням практики Європейського суду з прав людини, зокрема знакового рішення у справі «Селігененко та інші проти України» [22], у вітчизняній юридичній науці бракує. Наявні дослідження потребують систематизації та доктринального переосмислення з урахуванням нових викликів повномасштабної війни.

Мета статті полягає у комплексному аналізі проблем реалізації виборчих прав внутрішньо переміщених осіб в Україні у контексті конституційного принципу народовладдя, дослідженні міжнародно-правових стандартів та практики Європейського суду з прав людини, а також формулюванні науково обґрунтованих пропозицій щодо законодавчого забезпечення виборчих прав внутрішньо переміщених осіб у післявоєнний період.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблеми реалізації виборчих прав внутрішньо переміщених осіб є багатоаспектними та потребують комплексного аналізу. Основною проблемою реалізації виборчих прав внутрішньо переміщених осіб є прив'язка можливості голосування до виборчої адреси, яка, як правило, відповідає місцю реєстрації. Для значної частини внутрішньо переміщених осіб місце реєстрації знаходиться на тимчасово окупованій території, де вибори не проводяться. Як справедливо зазначає Н. В. Камінська, що ця проблема особливо гостро постала під час місцевих виборів, оскільки саме на місцевому рівні внутрішньо переміщені особи найбільше зацікавлені у прийнятті рішень, що стосуються їхнього повсякденного життя [9, с. 26].

Хоча ст. 18 Виборчий кодекс України передбачає можливість зміни виборчої адреси, процедура залишається ускладненою. Виборець повинен особисто звернутися до органу ведення Державного реєстру виборців за місцем фактичного проживання, що вимагає часових та матеріальних затрат [2]. За даними Громадянської мережі ОПОРА, 57 відсотків опитаних внутрішньо переміщених осіб вважають, що не знатимуть, як змінити місце голосування та виборчу адресу [4]. Це свідчить про недостатність інформаційної роботи з внутрішньо переміщеними особами щодо їхніх виборчих прав.

Значна частина внутрішньо переміщених осіб не бажає змінювати виборчу адресу з психологічних причин, зберігаючи надію на повернення додому. Крім того, існують побоювання, що зміна реєстрації може ускладнити відновлення прав на майно після деокупації територій або створити додаткові перешкоди при перетині лінії розмежування для відвідування родичів [4]. Ці психологічні бар'єри є вагомим чинником, який законодавець повинен враховувати при розробці механізмів забезпечення виборчих прав.

Найбільш гострою проблемою є фактична неможливість для внутрішньо переміщених осіб брати участь у місцевих виборах за місцем фактичного проживання без зміни виборчої адреси. Це суперечить принципу, згідно з яким особи, які постійно проживають на території відповідної територіальної громади, сплачують місцеві податки та користуються місцевими послугами, повинні мати право впливати на формування органів місцевого самоврядування [9, с. 28]. Така ситуація підриває основи місцевої демократії

та створює дисбаланс між правами та обов'язками громадян.

Відповідно до статті 157 Конституції України, на період воєнного стану не можуть проводитися вибори до Верховної Ради України, Президента України, а також до органів місцевого самоврядування [13]. Це положення, яке має на меті забезпечити стабільність влади в умовах війни, водночас призводить до того, що внутрішньо переміщені особи протягом тривалого часу позбавлені можливості реалізувати свої виборчі права, що посилює проблему демократичного дефіциту.

На відміну від багатьох демократичних країн, Україна не має розвинутих механізмів дистанційного або електронного голосування, що могло б істотно полегшити реалізацію виборчих прав для внутрішньо переміщених осіб. Н. Гусаревич у своєму дослідженні зарубіжного досвіду зазначає, що електронне голосування може стати ефективним інструментом забезпечення виборчих прав вразливих груп населення [5, с. 32]. Впровадження таких технологій вимагає створення надійної системи кібербезпеки та захисту персональних даних, проте міжнародний досвід свідчить про можливість ефективного функціонування таких систем.

Міжнародно-правові стандарти захисту виборчих прав внутрішньо переміщених осіб закріплені в низці документів. Керівні принципи ООН з питань внутрішнього переміщення 1998 року встановлюють, що внутрішньо переміщені особи мають право брати участь у державних та громадських справах, включаючи право голосувати та балотуватися на виборах [10, принцип 22]. Хоча ці принципи не є юридично обов'язковими, вони відображують міжнародні стандарти у сфері прав людини та міжнародного гуманітарного права і мають значний авторитет у міжнародній спільноті.

Стаття 25 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, ратифікованого Україною, встановлює право кожного громадянина без будь-якої дискримінації брати участь у веденні державних справ як безпосередньо, так і через вільно обраних представників, а також голосувати та бути обраним на справжніх періодичних виборах [15]. Обмеження цього права для внутрішньо переміщених осіб може розглядатися як порушення міжнародних зобов'язань України і створює підстави для міжнародної критики виборчої системи держави.

Хоча сама Європейська конвенція з прав людини не містить окремого положення про виборчі права, Протокол № 1 до Конвенції у статті 3 встановлює зобов'язання держав проводити вільні вибори [7]. Протокол № 12 до Конвенції, ратифікований Україною, встановлює загальну заборону дискримінації у користуванні будь-яким правом, передбаченим законом [7].

Знаковим для України стало рішення Європейського суду з прав людини від 21 жовтня 2021 року у справі «Селігененко та інші проти України» [22]. Чотири заявниці, які були внутрішньо переміщеними особами з Криму та Донбасу, скаржилися на те, що їм не дозволили голосувати на місцевих виборах у Києві в 2015 році, оскільки їхнє зареєстроване місце проживання залишалося на окупованих територіях.

Європейський суд встановив, що заявниці опинилися в ситуації, яка суттєво відрізнялася від ситуації інших мобільних груп населення, оскільки вони були змушені залишити своє зареєстроване місце проживання через обставини, що не залежали від них, а місцеві вибори за їхнім місцем реєстрації не проводилися, оскільки ці території перебували поза контролем уряду [22, п. 68]. Суд визнав, що Україна порушила статтю 1 Протоколу № 12 до Конвенції (заборона дискримінації), оскільки влада не врахувала особливе становище внутрішньо переміщених осіб і дискримінувала їх при реалізації права голосувати на місцевих виборах [22, п. 72].

Суд підкреслив, що заявниці перебували у Києві понад рік, сплачували місцеві податки і тому були зацікавлені у результаті виборів. Крім того, за законодавством того часу вони ризикували втратити статус внутрішньо переміщених осіб, якби змінили зареєстроване місце проживання [22, п. 69]. Європейський суд з прав людини постановив, що Україна повинна була вжити заходів для забезпечення внутрішньо переміщеним особам можливості ефективно скористатися правом голосувати на місцевих виборах [22, п. 73]. Це рішення створило важливий прецедент і встановило чіткі стандарти для законодавчого регулювання виборчих прав внутрішньо переміщених осіб.

Європейський суд з прав людини неодноразово розглядав питання виборчих прав переміщених осіб. Зокрема, у справі «Азіз проти Кіпру» Суд розглядав питання виборчих прав турків-кіпріотів, які проживали у південній частині Кіпру [23]. Хоча обставини цієї справи відрізняються від української ситуації, загальний підхід Європейського суду з прав людини полягає у тому, що держави повинні забезпечувати ефективну реалізацію виборчих прав для всіх категорій населення і не можуть посилаватися на технічні або адміністративні перешкоди для обмеження фундаментальних політичних прав.

Рекомендація 2088 (2016) Парламентської асамблеї Ради Європи щодо захисту прав внутрішньо переміщених осіб у пункті 7.3 закликає держави-члени забезпечити, щоб внутрішньо переміщені особи мали можливість ефективно здійснювати свої політичні права, включаючи право голосу [21]. Рекомендація підкреслює необхідність спрощення процедур реєстрації для голосування та створення спеціальних механізмів для внутрішньо переміщених осіб.

Венеціанська комісія у Кодексі належної практики у виборчих справах встановила основні принципи виборчого права, серед яких принцип загального виборчого права посідає чільне місце. Комісія наголошує, що будь-які обмеження виборчих прав повинні бути об'єктивно виправданими, пропорційними та не повинні підірвати сутність права голосу [12].

Вдосконалення правового регулювання виборчих прав внутрішньо переміщених осіб має базуватися на декількох фундаментальних принципах. По-перше, це принцип максимального забезпечення доступності виборчих прав для всіх категорій громадян. По-друге, принцип недискримінації, який вимагає створення рівних можливостей для реалізації виборчих прав. По-третє, принцип пропорційності, згідно з яким будь-які обмеження виборчих прав повинні бути виправданими та мінімально необхідними [11, с. 456].

Ключовою пропозицією є внесення змін до Виборчого кодексу України, які б дозволяли внутрішньо переміщеним особам голосувати за місцем фактичного проживання на всіх видах виборів без обов'язкової зміни виборчої адреси. Такий механізм міг би базуватися на пред'явленні довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, яка підтверджує місце фактичного проживання [4]. Це дозволило б внутрішньо переміщеним особам реалізувати своє конституційне право на участь у виборах без психологічного тиску щодо зміни формальної реєстрації.

Процедура зміни виборчої адреси має бути максимально спрощена та доступна. Зокрема, доцільним є запровадження можливості дистанційної зміни виборчої адреси через електронні сервіси, зокрема застосунок «Дія». Як зазначає Громадянська мережа ОПОРА, створення можливості дистанційного звернення до Державного реєстру виборців з забезпеченням безпеки даних виборців є нагальною потребою [4]. Це особливо важливо в умовах, коли багато внутрішньо переміщених осіб проживають на значній відстані від своїх населених пунктів реєстрації.

Міжнародний досвід свідчить про ефективність різних моделей організації голосування внутрішньо переміщених осіб. Досвід Грузії демонструє ефективність створення спеціальних виборчих дільниць для внутрішньо переміщених осіб у місцях їх компактного проживання [24, с. 567]. Такі дільниці могли б створюватися у населених пунктах з високою концентрацією внутрішньо переміщених осіб, що полегшило б їм доступ до голосування. В Азербайджані запроваджено спеціальні виборчі округи для внутрішньо переміщених осіб, що дозволяє їм обирати власних представників до парламенту.

Перспективним напрямом є запровадження механізмів електронного голосування. Міжнародний досвід, зокрема досвід країн Європейського Союзу, свідчить про ефективність таких механізмів для забезпечення виборчих прав мобільних категорій населення [5, с. 30]. Естонія, Швейцарія, Бельгія та інші країни успішно використовують електронне голосування, що дозволяє громадянам брати участь у виборах незалежно від їхнього фізичного місцезнаходження. Проте впровадження електронного голосування вимагає створення надійної системи кібербезпеки та захисту персональних даних, що є особливо актуальним в умовах російської агресії.

Важливим елементом забезпечення виборчих прав внутрішньо переміщених осіб є проведення інформаційних кампаній, спрямованих на роз'яснення процедур реалізації виборчих прав. Органам місцевого самоврядування слід приймати програми адаптації внутрішньо переміщених осіб, які включали б інформування про виборчі права [4]. Центральна виборча комісія має розробити спеціальні інформаційні матеріали для внутрішньо переміщених осіб, доступні у різних форматах, включаючи відео-інструкції та інфографіку.

Враховуючи масштаби внутрішнього переміщення та тривалість воєнного стану, доцільним є розробка спеціального закону, який би врегулював особливості проведення перших виборів після завершення воєнного стану. Такий закон мав би містити спрощені процедури для внутрішньо переміщених осіб, можливість голосування як за місцем довоєнного проживання (якщо територія деокупована), так і за місцем фактичного перебування [9, с. 32]. Необхідно також передбачити механізми голосування для громадян, які тимчасово перебувають за кордоном, адже за різними оцінками, за межами України перебуває від 6 до 8 мільйонів українських громадян.

Особливої уваги потребує питання організації виборів на деокупованих територіях. Після звільнення цих територій виникне необхідність у швидкому відновленні виборчої інфраструктури, актуалізації списків виборців, проведенні інформаційних кампаній. Міжнародний досвід проведення виборів у післяконфліктних ситуаціях, зокрема в Боснії і Герцеговині, Косово, Грузії, має бути ретельно вивчений та адаптований до українських реалій [24, с. 567].

Висновки. У результаті проведеного дослідження варто зазначити, що виборчі права внутрішньо переміщених осіб відіграють ключову роль у реалізації конституційного принципу народовладдя, визначаючи чіткі критерії участі громадян у формуванні органів публічної влади та забезпечуючи їх демократичну легітимність на всіх рівнях влади. Сутність проблеми полягає у необхідності забезпечення балансу між конституційними гарантіями виборчих прав, закріпленими у статтях 5, 38, 70 Конституції України, їх практичною реалізацією через механізми виборчого законодавства, динамічним розвитком через судову практику Європейського суду з прав людини та стимулюванням ефективної імплементації міжнародних стандартів у національну правову систему, що надає процесу забезпечення виборчих прав внутрішньо переміщених осіб комплексного характеру та підкреслює багаторівневу природу сучасного конституційного регулювання.

Виявлені у ході дослідження виклики реалізації виборчих прав внутрішньо переміщених осіб охоплюють як нормативно-правовий, так і інституційно-організаційний та практичний рівні. Вони вимагають не лише вдосконалення законодавчих механізмів та спрощення процедур реалізації виборчих прав, але й переосмислення окремих стандартів у контексті масштабного внутрішнього переміщення

населення внаслідок збройної агресії, тривалого періоду воєнного стану та необхідності підготовки до післявоєнних виборів. Підвищення ефективності забезпечення виборчих прав внутрішньо переміщених осіб можливе лише за умови поєднання універсального характеру конституційних норм із гнучким підходом до їх реалізації через законодавчі механізми голосування за місцем фактичного проживання, спрощення процедур зміни виборчої адреси, запровадження електронного голосування, а також за умови реального забезпечення інформування внутрішньо переміщених осіб про їхні виборчі права та створення організаційних умов для їх ефективної реалізації як на загальнодержавних, так і на місцевих виборах.

Практичне значення міжнародних стандартів захисту виборчих прав внутрішньо переміщених осіб для України підтверджує актуальність та дієвість механізмів міжнародного права у сфері захисту прав людини в умовах збройних конфліктів. Досвід імплементації рішення Європейського суду з прав людини у справі «Селігененко та інші проти України» демонструє, що міжнародні стандарти не є абстрактними теоретичними конструкціями, а слугують практичним інструментом вдосконалення національного законодавства, забезпечення недискримінації внутрішньо переміщених осіб та гарантування їхнього права на участь у демократичних процесах. Подальший розвиток виборчого законодавства та поглиблення процесу імплементації міжнародних стандартів залишаються критично важливими для зміцнення демократії в Україні, забезпечення легітимності представницької влади та ефективної реалізації конституційного принципу народовладдя в умовах післявоєнного відновлення держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Виборчий кодекс України. Книга перша. Загальна частина. Науково-практичний коментар / за ред. Ю. Б. Ключковського. Київ : К.І.С., 2021. 768 с.
2. Виборчий кодекс України: Закон України від 19 грудня 2019 року № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>
3. Внутрішнє переміщення в Україні: аналітичний звіт за 2023 рік / Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. Київ, 2024. 156 с. URL: <https://www.minre.gov.ua>
4. Громадянська мережа ОПОРА. Експертний погляд на ключові ризики реалізації активного та пасивного виборчого права внутрішньо переміщених осіб як вразливої групи виборців. 2024-2025. URL: <https://oporaua.org/vybory/ekspertniy-poglyad-na-klyuchovi-riziki-realizaciyi-aktivnogo-ta-pasivnogo-viborchogo-prava-vnutrishn-o-peremishhenih-osib-yak-vrazlivoyi-grupi-viborciv-25613>
5. Гусаревич Н. Технологічні рішення щодо забезпечення електронного голосування у виборчому процесі: закордонний досвід. *Аспекти публічного управління*. 2022. Т. 10. № 1. С. 26-35.
6. Діденко О. М. Конституційно-правові гарантії права обирати та бути обраним до органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні : дис. ... д-ра філософії [спец. 081 – Право] / Національна академія внутрішніх справ; Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 2021.
7. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
8. Загальна декларація прав людини 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
9. Камінська Н. В. Проблеми реалізації і захисту виборчих прав внутрішньо переміщених осіб. *Ірпінський юридичний часопис*. 2023. № 3. С. 22-34.
10. Керівні принципи з питань внутрішнього переміщення ООН 1998 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_134
11. Ключковський Ю. Б. Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні : монографія. Київ : Ваїте, 2018. 908 с.
12. Кодекс належної практики у виборчих справах (Code of Good Practice in Electoral Matters), CDL-AD (2002) 023, ухвалений Венеціанською Комісією на 52-й пленарній сесії (Венеція, 18-19 жовтня 2002 року). URL: https://eos.cartercenter.org/uploads/document_file/path/279/CoE_Venice_Commission_Code_of_Good_Practice_U_K.pdf
13. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
14. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
15. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043
16. Постанова Верховного Суду від 25 липня 2018 року у справі № 161/16573/16-а. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=75544764&red=1000037bc52458ae964313868a714da99e70b9&d=5>
17. Про Державний реєстр виборців: Закон України від 22 лютого 2007 року № 698-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-16#Text>
18. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
19. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11 грудня 2003 року № 1382-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15#Text>
20. Рабінович П. М. Права людини в умовах війни: проблеми теорії і практики. *Вісник Академії*

правових наук України. 2022. № 2. С. 23–35.

21. Рекомендації Парламентської асамблеї Ради Європи щодо захисту прав внутрішньо переміщених осіб. Recommendation 2088 (2016). URL: <http://assembly.coe.int>

22. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Селігененко та інші проти України» (Selygenenko and Others v. Ukraine), заяви №№ 24919/16 та 28658/16 від 21 жовтня 2021 року. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-216061%22%5D%7D>

23. Рішення ЄСПЛ у справі «Азіз проти Кіпру» (Aziz v. Cyprus), заява № 69949/01 від 22 червня 2004 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_335#Text

24. OSCE/ODIHR. Human Rights in the Administration of Justice: A Manual on Human Rights for Judges, Prosecutors and Lawyers. Warsaw, 2011. 965 p. URL: <https://www.osce.org>

REFERENCES

1. Kliuchkovskiy, Yu.B. (Ed.). (2021). *Vyborchyi kodeks Ukrainy. Knyha persha. Zahalna chastyna. Naukovo-praktychnyi komentar* [Electoral Code of Ukraine. Book One. General part. Scientific and practical commentary]. Kyiv: K.I.S. [in Ukrainian].

2. Verkhovna Rada Ukrainy. (2019). *Vyborchyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 19 hrudnia 2019 roku № 396-IX* [Electoral Code of Ukraine: Law of December 19, 2019 No. 396-IX]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>

3. Ministerstvo z pytan reintehratsii tymchasovo okupovanykh terytorii Ukrainy. (2024). *Vnutrishnie peremishchennia v Ukraini: Analitichnyi zvit za 2023 rik* [Internal displacement in Ukraine: Analytical report for 2023]. Kyiv. Retrieved from <https://www.minre.gov.ua>

4. Hromadianska merezha OPORA. (2024–2025). *Ekspertnyi pohliad na kluchovi ryzyky realizatsii aktyvnoho ta pasyvnogo vyborchoho prava vnutrishno peremishchennykh osib yak vrazlyvoi hrupy vybortsiv* [Expert view on key risks of exercising electoral rights of internally displaced persons]. Retrieved from <https://oporaua.org/vybory/ekspertniy-poglyad-na-klyuchovi-rizyki-realizatsiyi-aktivnogo-ta-pasivnogo-vyborchoho-prava-vnutrishno-o-peremishchennykh-osib-yak-vrazlyvivoi-grupi-vyborciv-25613>

5. Husarevych, N. (2022). Tekhnolohichni rishennia shchodo zabezpechennia elektronnoho holosuvannia u vyborchomu protsesi: Zakordonnyi dosvid [Technological solutions for e-voting: Foreign experience]. *Aspekty publichnogo upravlinnia*, 10(1), 26–35. [in Ukrainian].

6. Didenko, O.M. (2021). *Konstytutsiino-pravovi harantii prava obyaty ta buty obranym do orhaniv derzhavnoi vlady ta orhaniv mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini* [Constitutional guarantees of the right to vote and be elected in Ukraine] (Doctoral dissertation, Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav; Instytut zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy). Kyiv. [in Ukrainian].

7. Council of Europe. (1950). *European Convention on Human Rights*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

8. United Nations. (1948). *Universal Declaration of Human Rights*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015

9. Kaminska, N.V. (2023). Problemy realizatsii i zakhystu vyborchykh prav vnutrishno peremishchennykh osib [Problems of realization and protection of electoral rights of IDPs]. *Irpinskyi yurydychnyi chasopys*, (3), 22–34. [in Ukrainian].

10. United Nations. (1998). *Guiding Principles on Internal Displacement*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_134

11. Kliuchkovskiy, Yu.B. (2018). *Pryntsypy vyborchoho prava: doktrynalne rozuminnia, stan ta perspektyvy zakonodavchoi realizatsii v Ukraini* [Principles of electoral law: Doctrinal understanding and prospects of legislative implementation]. Kyiv: Vaite. [in Ukrainian].

12. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). (2002). *Code of Good Practice in Electoral Matters (CDL-AD (2002) 023)*. Retrieved from https://eos.cartercenter.org/uploads/document_file/path/279/CoE_Venice_Commission_Code_of_Good_Practice_UK.pdf

13. Verkhovna Rada Ukrainy. (1996). *Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28 chervnia 1996 roku № 254k/96-VR* [Constitution of Ukraine: Law of June 28, 1996 No. 254k/96-VR]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

14. Verkhovna Rada Ukrainy. (2001). *Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 roku № 2341-III* [Criminal Code of Ukraine: Law of April 5, 2001 No. 2341-III]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

15. United Nations. (1966). *International Covenant on Civil and Political Rights*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043

16. Verkhovnyi Sud. (2018). *Postanova vid 25 lypnia 2018 roku u spravi № 161/16573/16-a* [Judgment of July 25, 2018, case No. 161/16573/16-a]. Retrieved from <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=75544764&red=1000037bc52458ae964313868a714da99e70b9&d=5>

17. Verkhovna Rada Ukrainy. (2007). *Pro Derzhavnyi reiestr vybortsiv: Zakon Ukrainy vid 22 liutoho 2007 roku № 698-V* [On the State Register of Voters: Law of February 22, 2007 No. 698-V]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-16#Text>

18. Verkhovna Rada Ukrainy. (2014). *Pro zabezpechennia prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib: Zakon Ukrainy vid 20 zhovtnia 2014 roku № 1706-VII* [On ensuring rights and freedoms of internally displaced persons: Law of October 20, 2014 No. 1706-VII]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
19. Verkhovna Rada Ukrainy. (2003). *Pro svobodu peresuvannia ta vilnyi vybir mistsia prozhyvannia v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 11 hrudnia 2003 roku № 1382-IV* [On freedom of movement and free choice of residence: Law of December 11, 2003 No. 1382-IV]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15#Text>
20. Rabinovych, P.M. (2022). Prava liudyny v umovakh viiny: problemy teorii i praktyky [Human rights in wartime: Problems of theory and practice]. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy*, (2), 23–35. [in Ukrainian].
21. Parliamentary Assembly of the Council of Europe. (2016). *Recommendation 2088 (2016) on the protection of internally displaced persons*. Retrieved from <http://assembly.coe.int>
22. European Court of Human Rights. (2021). *Selygenenko and Others v. Ukraine* (Applications Nos. 24919/16 and 28658/16, October 21, 2021). Retrieved November 20, 2025, from <https://hudoc.echr.coe.int>
23. European Court of Human Rights. (2004). *Aziz v. Cyprus* (Application No. 69949/01, June 22, 2004). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_335#Text
24. OSCE/ODIHR. (2011). *Human rights in the administration of justice: A manual on human rights for judges, prosecutors and lawyers*. Warsaw. Retrieved from <https://www.osce.org>

Стаття надійшла до редакції: 20.11.2025

УДК 342.9:347.77/.78

DOI: 10.36550/2522-9230-2025-19-281-285

Слюсаренко Сергій Вікторович,
кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного та фінансового права
Національного університету біоресурсів і природокористування України
sergiy.sliusarenko@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-6718-222X

Піддубний Олексій Юрійович,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного та господарського права
Національного університету біоресурсів і природокористування України
piddubnyi@outlook.com
ORCID ID: 0000-0003-4867-4613

Канарик Юлія Сергіївна,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри цивільного та господарського права
Національний університет біоресурсів і природокористування України
kanaryk_y@nubip.edu.ua
ORCID ID: 0000-0003-3222-7827

СУТНІСТЬ ПУБЛІЧНОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

На підставі аналізу нормативно-правових актів та наукових думок здійснено дослідження питання публічного контролю пов'язаного з об'єктами інтелектуальної власності. На підставі аналізу нормативно-правових актів та наукових думок здійснено дослідження сутності публічного контролю у сфері інтелектуальної власності. Звертається увага на, що в адміністративно-правовій науці існують різні наукові погляди щодо тлумачень публічного контролю та державного нагляду. Звернено увагу, що у сфері охорони об'єктів права інтелектуальної власності контроль має свою специфіку, що обумовлено значною кількістю об'єктів, що характеризуються певними особливостями притаманним саме об'єктам інтелектуальної власності. Контроль у сфері інтелектуальної власності, на відміну від інших видів контролю і залежить від виду об'єкта. © С.В.Слюсаренко, О.Ю.Піддубний, Ю.С.Канарик, 2025